

**BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA
DIREKCIJA ZA EKONOMSKO PLANIRANJE**

**БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
САВЈЕТ МИНИСТАРА
ДИРЕКЦИЈА ЗА ЕКОНОМСКО ПЛАНИРАЊЕ**

**BOSNIA AND HERZEGOVINA
COUNCIL OF MINISTERS
DIRECTORATE FOR ECONOMIC PLANNING**

I N F O R M A C I J A

0

Konkurentnosti ekonomije u BiH

Sarajevo, novembar/studeni 2015

Sadržaj

Uvod.....	4
Konkurentnost industrije BiH.....	4
Konkurentnost privlačenja stranih direktnih investicija	6
Zaključci i preporuke	9

Informacija o konkurentnosti ekonomije u BiH izrađuje se jednom godišnje, te se prvenstveno fokusira na analizu nivoa konkurentnosti u BiH po pitanjima industrije, vanjske trgovine i investicija kao ključnih elemenata za jačanje životnog standarda i vanjske održivosti zemlje.

Cilj informacije je identifikovati značaj konkurentnosti u bh. kontekstu kroz identifikaciju nekoliko ključnih aspekata, te praćenje progressa ostvarenog u proteklom periodu. Detaljna analiza potreba za pojedinačnim reformama bi trebala biti dio znatno obimnijeg strateškog dokumenta i prevazilazi dimenzije ovog informacije. U svakom slučaju, glavni cilj analize je da utvrdi hitnost potrebe za reformama i djelomično ukaže na glavne probleme vezane za konkurentnost u BiH.

Uvod

Iako postoji više definicija pojma konkurentnost, OECD je istu definisao kako sposobnost zemlje da u slobodnim i ravnopravnim tržišnim uslovima proizvodi robe i usluge koje prolaze test međunarodnog tržišta, uz istovremeno povećanje realnog dohotka stanovništva. Ova definicija konkurentnosti jasno ukazuje da pojedinu zemlju možemo smatrati konkurentnom ne samo pod uslovom da ima značajnu ulogu u proizvodnji i plasiranju roba na svjetska tržišta, nego da i građani te zemlje u posmatranom razdoblju ostvaruju viši životni standard mjerjen različitim pokazateljima. Na žalost, nizak životni standard od svega trećine EU28 prosjeka jasno ukazuje da BiH uveliko zaostaje za drugim tranzicijskim zemljama koje su prošle ili prolaze proces evropskih integracija.

Sa stanovišta ekonomske teorije faktori koji određuju tempo ekonomske konvergencije su početna pozicija, očuvanje makroekonomske stabilnosti i stepen uspješnosti u provođenju strukturalnih reformi. Obzirom da se izvještaj iz prethodne godine dosta bavio veličinom jaza i tempom sustizanja standarda razvijenih zemalja, ovogodišnji izvještaj se više fokusira na pojedinačne probleme kao što su konkurentnost industrije i privlačenje stranih investicija.

Konkurentnost industrije BiH

Usljed ratnih i poslijeratnih dešavanja, Bosna i Hercegovina ima znatno nepovoljniju polaznu poziciju u odnosu na konkurente. Pored stradanja stanovništva i uništenja značajnog dijela proizvodnih kapaciteta i infrastrukture, zemlja se u poslijeratnom periodu suočila i sa problemima odliva ljudskog kapitala, gubitka izvoznih tržišta, neučinkovitog i još uvijek nedovršenog procesa privatizacije praćenog sporom provedbom ekonomskih reformi i sl. Rezultat ovih faktora je bila skromna i nedovoljno diverzificirana industrijska baza u kojoj prevladavaju radno i resursno intenzivne industrijske grane sa niskom dodanom vrijednošću.

Iako je određeni napredak napravljen u poslijeratnom periodu kada je prerađivačka industrija BiH rasla i stopama od 10%, ovo je zaustavljeno u periodu tokom i nakon velike ekonomske krize u svijetu (uključujući i BiH) 2009 godine. Napredak, ali i još uvijek niska konkurentnost su možda najbolje ilustrovani tzv. „Indeksom industrijske konkurentnosti“ (CIP¹) koji objavljuje UNIDO² prema kome BiH zauzima veoma nisku 83 poziciju (na listi od 133 zemlje) i to uprkos napretku od 13 mjesta u periodu 2000-12. Struktura CIP indeksa dosta jasno pokazuje zašto Bosna i Hercegovina ima slabiju konkurentsku poziciju u odnosu na konkurentne zemlje. Naime, BiH ima znatno niži nivo učešća prerađivačke industrije u BDP-a (10,2% u 2014. godini) u poređenju sa zemljama Centralne i Istočne Evrope, a dodana vrijednost po glavi stanovnika u ovom sektoru je niža jedino u Srbiji. Pored toga, udio srednje i visoko tehnoloških proizvoda u okviru prerađivačke industrije u BiH od 29,2% je prema posljednjem izvještaju dosta niži u odnosu Centralnu i Istočnu Evropu (CIE) čiji prosjek iznosi 44,5%.

---

¹ CIP Index - Competitive Industrial Performance Index

² UNIDO, „Competitivne Industrial Performance Report 2014“, predstavlja redovno godišnje istraživanje konkurentnosti industrije u svijetu prilikom koje se koristi jedinstvena metodologija kombiniranja više indikatora kako bi se formirao Indeks industrijske konkurentnosti Competitive Industrial Performance Indeks i odredila pozicija zemlje u svijetu. 2014.

S druge strane, industrijska struktura je povoljnija od većine zemalja Zapadnog Balkana, pa čak i u odnosu na neke članice EU kao što su Bugarska, Estonija i Litvanija. Detaljan pregled strukture CIP indeksa u Bosni i Hercegovini, kao i njena konkurentna pozicija u odnosu na ostale zemlje prikazan je u tabeli ispod.

Tabela 1. Indeks industrijske konkurentnosti - Competitive Industrial Performance Index³

Pozicija	Zemlja	Vrijednost CIP-indeksa	Mvapc*1	MXpc*2	MHVash*3	MVAsh*4	MHXsh*5	MXsh*6	ImWMVA*7	ImWMT*8
1	Njemčka	0.5539	4666,7	13397,5	56,7	18,6	72,3	86,8	5,317	10,219
18	Češka Republika	0.2215	2148,3	11816,3	44,6	28,2	67,9	90,1	0,302	1,113
23	Poljska	0.1806	1489,9	3639,6	35,4	22,5	58,1	87,8	0,781	1,277
25	Slovačka	0.1707	2307,7	11125,4	43,4	27,5	66,3	93,8	0,172	0,556
27	Mađarska	0.1578	1210,3	8291,9	53,5	21,1	77,9	87,1	0,166	0,763
33	Slovenija	0.1164	2716,3	11094,3	45,5	20,9	62,9	90,1	0,075	0,206
34	Rumunija	0.1124	314,5	2111,4	33,9	13,1	54,7	90,4	0,100	0,413
41	Litvanija	0.0859	964,1	5343,3	18,5	18,4	37,8	85,6	0,044	0,165
46	Estonija	0.0752	978,9	8360,4	25,7	15,5	42,3	86,2	0,018	0,102
57	Hrvatska	0.0552	999,4	2356,3	31,8	16,2	49,5	90,4	0,063	0,099
59	Bugarska	0.0460	398,8	1958,3	25,6	15,6	35,4	70,9	0,041	0,135
74	Srbija	0.0304	146,1	771,9	20,1	15,9	32,8	78,2	0,020	0,071
81	Makedonija	0.0245	338,8	835,5	14,6	17,7	18,08	63,4	0,011	0,019
83	Bosna i Hercegovina	0.0236	210,6	885,8	29,2	10,2	23,1	72,6	0,011	0,032
99	Albanija	0.0122	214,5	359,5	14,4	11,3	15,4	75,3	0,010	0,011

Izvor: UNIDO-United Nations Industrial Development Organization

Podaci o vanjskotrgovinskoj razmjeni u BiH dodatno potvrđuju pomenute slabosti bh. prerađivačke industrije i odslikavaju njenu slabu konkurentnu poziciju na izvoznim tržištima. Iako je udio izvoza roba u BDP-u djelimično povećan sa 26,1% u 2008. godini na oko 33% (u dosadašnjem toku) 2015. godine, to je tek ispod polovice prosjeka CIE zemalja (preko 70%). Pri tome, BiH ima dosta nepovoljnu strukturu izvoza po pitanju tehnološke sofisticiranosti obzirom da u bh izvozu dominiraju resursno intenzivni i nisko tehnološki

³ CIP indeks pretstavlja geometrijski prosjek 8 indikatora prerađivačke industrije i izvoza: Indikator 1- *MVapc*: *Manufacturing Value Added per capita* - dodana vrijednost po glavi stanovnika u prerađivačkoj industriji, Indikator 2: *MXpc*: *Manufactured exports per capita*: izvoz po glavi stanovnika u prerađivačkoj industriji, Indikator 3: *MHVash*: *Medium and Hightech Manufacturing Value added share in total manufacturing value added*- Udio srednje i visoko tehnoloških proizvoda u prerađivačkoj industriji, Indikator 4: *MVAsh*: *Manufacturing Value Added share in total GDP*- udioprerađivačkeindustrije u BDP-u, Indikator 5: *MHXsh*: *Medium and High tech manufactured Exports share in total manufactured exports*- udio visoko i srednje tehnoloških proizvoda u izvozu, Indikator 7: *ImWMVA*: *Impact of a country on World Manufacturing Value Added*-utjecaj zemlje na svjetsku prerađivačku industriju i Indikator 8: *ImWMT*: *Impact of a country on Worlds Manufactures Trade*-utjecaj zemlje na vanjskotrgovinsku razmjenu u svijetu.

proizvodi, dok proizvodi srednjeg i visokotehnološkog inteziteta zauzimaju svega ¼ ukupnog bh izvoza roba. Iako je ovo približno na nivou regionalnog prosjeka, prosječna zastupljenost ove vrste roba CIE zemalja je više nego dvostruko veća i iznosi preko 65% ukupnog izvoza.

S druge strane, Bosna i Hercegovina je u velikoj mjeri uvozno ovisna zemlja što potvrđuje udio uvoza u BDP-a na razini od oko 55%, što za posljedicu ima nisku pokrivenost uvoza izvozom od oko 60% prema dosadašnjim podacima za 2015. godinu. Na žalost, pri tome ni struktura bh uvoza nije bila u funkciji jačanja konkurentske pozicije zemlje obzirom na dominantnu ulogu potrošnih dobara i energije, dok je učešće kapitalnih proizvoda na niskom nivou. Detaljna struktura bh. izvoza roba po tehnološkoj strukturi za period 2008-2015. godina prikazana je u tabeli ispod:

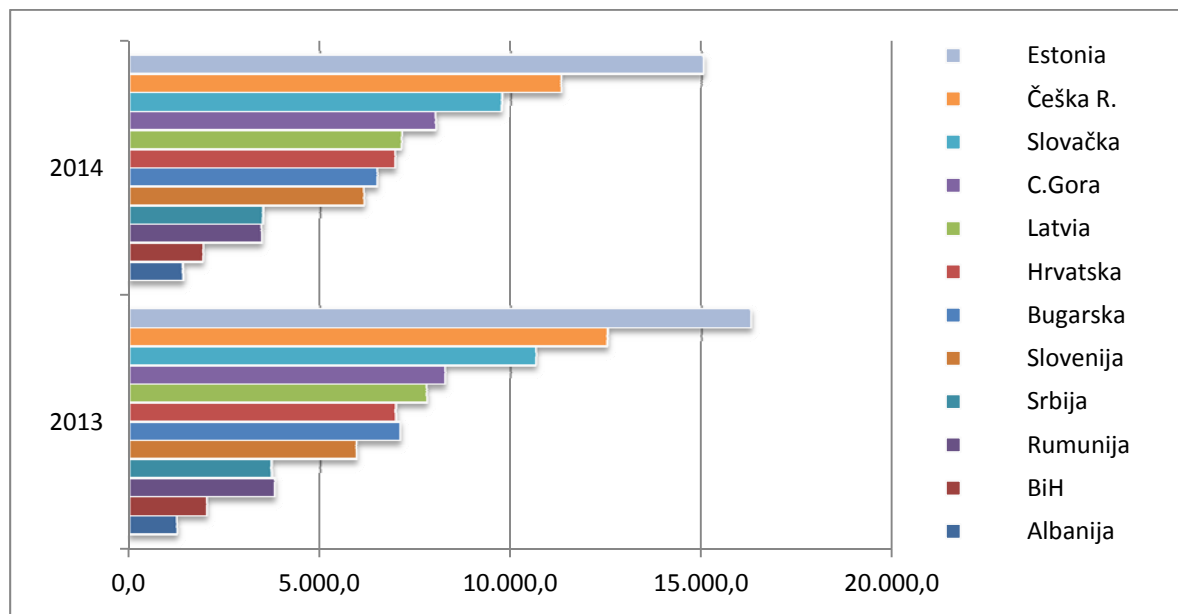
Tabela 2. Pregled strukture bh. izvoza roba po SITC kalsifikaciji za period 2008-2015. godina⁴

Struktura bh.izvoza roba po SITC	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Resursno intenzivni izvoz roba	27,0%	30,0%	33,7%	36,6%	34,1%	31,5%	30,2%	28,5%
Nisko-tehnološki izvoz roba	46,9%	44,9%	43,1%	41,3%	42,6%	44,5%	44,5%	45,7%
Srednje-tehnološki izvoz roba	21,3%	20,7%	20,1%	19,0%	19,4%	20,3%	21,0%	21,6%
Visoko-tehnološki izvoz roba	4,8%	4,4%	3,0%	3,1%	3,9%	3,7%	4,2%	4,2%

Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

Konkurentnost privlačenja stranih direktnih investicija

Grafikon 1. Stanje DSU po glavi stanovnika u USD po zemljama

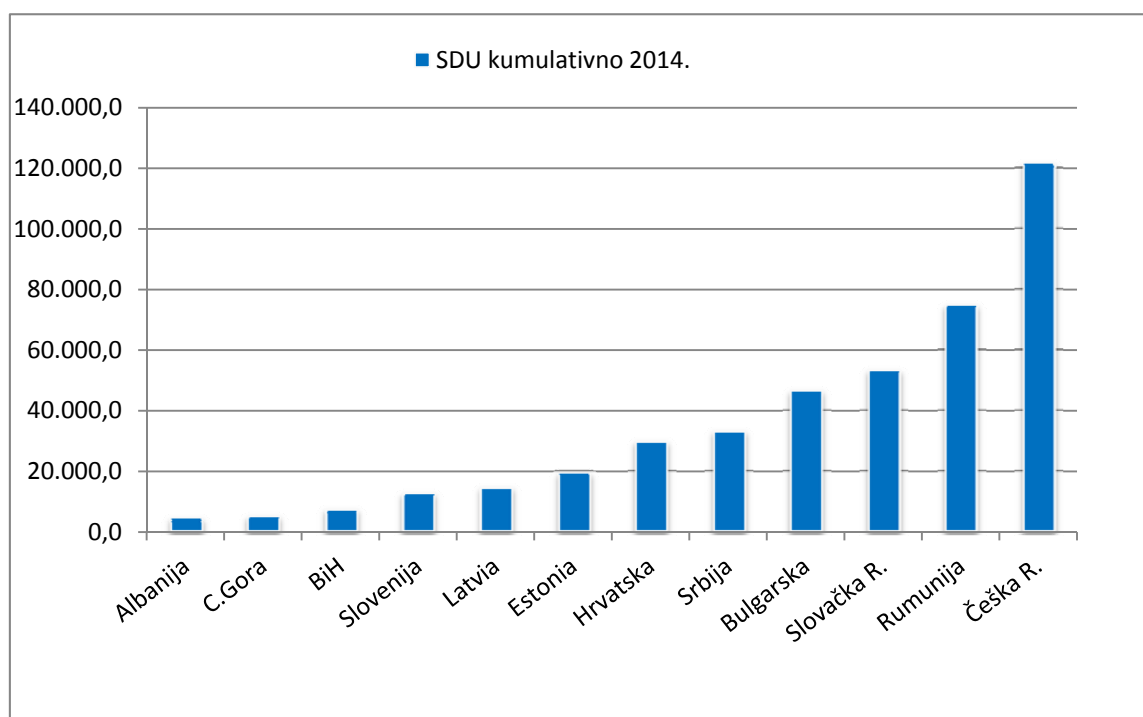
Izvor: UNCTAD

Investicije u nove kapacitete su prijeko potrebne da bi se povećala niska kapitalna opremljenost rada i podigla produktivnost, pa samim tim i konkurentnost BH privrede.

⁴ U tabeli su korišteni izvorni podaci o vanjskoj trgovini BHAS-a koji su za potrebe ove publikacije prilagođeni prema tehnološkoj klasifikaciji izvoza. Pogledatiti: Competitive Industrial performance report 2012/2013, strana 127.

Zavisno od godine, domaći izvori su bili dovoljni za finansiranje između polovine do dvije trećine bh. Investicija, dok se ostatak finansira iz inostranih izvoza. Bez obzira na izrazito visoku zavisnost od stranog kapitala u poređenju sa drugim tranzicijskim zemljama, konkurentnost BiH u privlačenju direktnih stranih ulaganja (DSU) je znatno niža u odnosu na te zemlje. Naime, stanje DSU po glavi stanovnika većine ostalih zemalja u tranziciji je dvostruko, pa čak i višestruko iznad BiH 2013. a takav trend se nastavio i u 2014. Za analizu konkurentnog položaja BiH su uzete zemlje iz okruženja sa sličnim ekonomskim i političkim okruženjem uz dio zemalja koje se smatraju uspješne u provođenju ekonomskih reformi i tranzicije, koje bi trebale da posluže za primjer koji bi trebalo slijediti. Nažalost BiH se nalazi na predzadnjem mjestu po direktnim stranim ulaganjima (SDU) računajući prema broju stanovnika. Zapravo, BiH, izraženo u milionima USD ima više SDU samo od Albanije i Crne Gore.

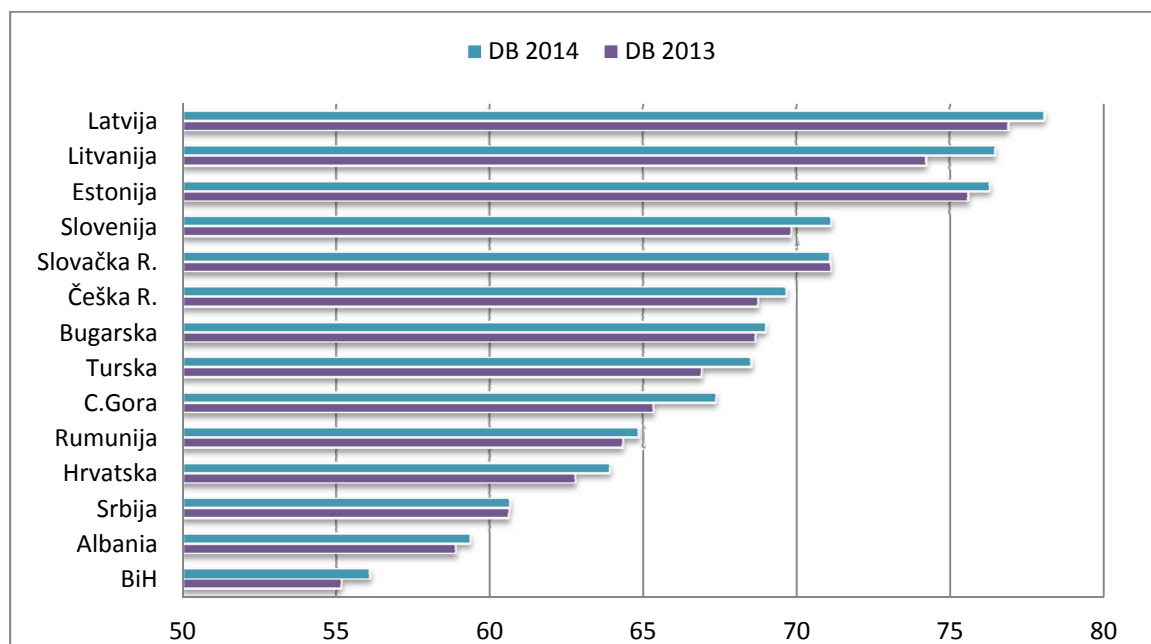
Grafikon 2: SDU kumulativno u 2014. god. u mil. USD

Izvor: UNCTAD

Slabim SDU u BiH direktno korespondira nizak indeks (rejting) „lakoće poslovanja“. Rejting „Doing Business“ (Svjetska banka) se računa na osnovu više parametara kao što su početak poslovanja, provođenje ugovora, plaćanje poreza, zaštita prava investitora, pristup kreditnim sredstvima, pristup el. energiji, dobivanje dozvola za gradnju. Pojedinačne ocjene pojedinih parametara poredeći sa posmatranim zemljama, zauzimaju uglavnom između posljednjeg ili pretposljednog mjesta. Prema izvještaju za 2014. godinu indeks „lakoća poslovanja“ svrstava BiH na posljednje mjesto u poređenju sa navedenim zemljama.

Grafikon 3. Doing Business - 2013-2014.- „lakoća poslovanja“

Izvor: World bank database

Loš kreditni rejting BiH se takođe može smatrati jednim od determinirajućih faktora za SDU u BiH. Rejtinzi BiH i Albanije su najlošiji u poređenju sa izabranim zemljama. Ocjena B („S&P“) odnosno B3 („Moody's“) svrstavaju BiH u grupu zemalja prema kojem se stranim investitorima ne savjetuje da investiraju⁵, a što je indirektno loša poruka i za investiranje u privatnom, domaćem sektoru.

Tabela 3: Kreditni rejting zemalja

Zemlja	S&P	S&P	Moody's	Moody's
Češka R.	AA-	stabilno	A1	stabilno
Slovačka R.	A+	stabilno	A2	stabilno
Litvanija	A-	stabilno	A3	stabilno
Latvija	A-	stabilno	A3	stabilno
Slovenija	A-	pozitivno	Baa3	stabilno
Rumunija	BBB-	stabilno	Baa3	stabilno
Bugarska	BB+	stabilno	Baa2	stabilno
Turska	BB+	negativno	Baa3	negativno
Hrvatska	BB-	negativno	Ba1	negativno
Srbija	BB-	negativno	B1	stabilno
C.Gora	B+	stabilno	Ba3	negativno
BiH	B	stabilno	B3	stabilno
Albanija	B	pozitivno	B1	stabilno

Izvor: CBBiH, S&P, Moody's

⁵ Ocjena „B“ odnosno „B3“ je ocjena za zemlje sa velikim kreditnim rizikom i špekulativnim rizikom („Credit rating speculative, high credit risk“).

Zaključci i preporuke

Pitanje konkurentnosti je izuzetno važno za BiH obzirom na veoma nizak životni standard i visok vanjskotrgovinski deficit. Nepovoljno poslovno okruženje u poređenju sa drugim zemljama je među glavnim razlozima nedovoljnog investiranja u BiH. Isti uzroci vjerovatno odbijaju i strane investitore, pa otuda i nizak nivo DSU. BiH je po tom pitanju do sada učinila nedovoljne pomake na što ukazuje da se nalazi na 88. mjestu (od 212 zemalja svijeta u 2014. godini) dok u poređenju sa zemljama iz okruženja zauzima posljednje mjesto u publikaciji svjetske banke („Doing Business“). Uzimajući u obzir i loš kreditni rejting jasna je poruka potencijalnim investitorima kakav ambijent mogu očekivati ako se odluče investirati u BiH. Zbog toga je od ključnog značaja mjenjati taj ambijent, a sa njim i poruku.

Pri tome su ocjene pojedinačnih parametara⁶ koji ulaze u zajedničku ocjenu „Doing Business“ - „lakoća poslovanja“, u nivou zadnjeg do pretposljednog mjesta u poređenju sa izabranim zemljama. U nedostatku mogućnosti uticaja na neke spoljne faktore i događaje BiH bi trebala da obrati pažnju na ono što se može relativno jednostavno brzo promijeniti, kao što su eliminacija nepotrebnih administrativnih prepreka i smanjenje broja potrebnih dozvola za početak poslovanja i gradnje. Poseban naglasak treba dati na oblast „ekonomskog prava“ koji se odnose na provođenje ugovora i zaštitu prava investitora.

Pored uobičajenih rizika za privlačenje stranog kapitala, treba posebno napomenuti i rizike po osnovu budućih stranih ulaganja u energetske sektor. Naime, značajan dio SDU do sada i u narednom periodu se odnosi na ulaganje u velike projekte u oblasti rudarstva i dobijanje električne energije iz uglja (termoelektrane). Kao problem u budućnosti koji bi mogao smanjiti konkurentnost BiH u privlačenju SDU se pojavljuje ograničenje dozvoljene emisije CO₂ u Evropskoj uniji. Ulaskom BiH u EU cijena koju bi BiH plaćala u vidu kazne (plaća se po toni emisije CO₂) bi mogla znatno da poveća cijenu proizvodnje električne energije koja se proizvodi u termoelektranama. Time bi se svakako smanjila i konkurentnost u ovoj oblasti u privlačenju SDU i što će imati uticaja i na buduća domaća ulaganja u projekte dobijanja električne energije iz uglja.

Drugi značajan rizik za konkurentnost u daljnjem privlačenju SDU predstavlja uvođenje sankcija prema BiH od strane Sekretarijata energetske zajednice koja okuplja zemlje evropske unije i zemlje balkana zbog neusvajanja energetske strategije, ali i usvajanja Zakona o gasu na državnom nivou. To bi u budućnosti moglo prouzrokovati gubitak mogućnosti dobijanja subvencija (do 100 miliona eura) od strane EU za projekte u energetskom sektoru na koje BiH ima pravo i što će neupitno utjecati i na smanjenje SDU u ovoj oblasti.

Sve ovo ukazuje da iako je Bosna i Hercegovina kao i ostale zemlje Zapadnog Balkana u procesu ekonomske tranzicije ostvarila određene pomake po pitanju ukupne makroekonomske stabilnosti, monetarne stabilnosti i inflacije, strukturalne reforme usmjerene ka podsticanju investicija radi jačanja konkurentnosti industrije i izvoza ostaju ključni izazovi kako bi uhvatile priključak u procesu ekonomske konvergencije sa zemljama EU28.

---

⁶ Početak poslovanja, provođenje ugovora, plaćanje poreza, zaštita prava investitora, pristup kreditnim sredstvima, el. energiji, dobijanje dozvola za gradnju.